

Mitől hiteles a fordítás?

Horváth Péter Iván

1. Bevezetés

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (a továbbiakban: „OFFI”) neve hallatán számos kívülállóban gyakran felmerül a kérdés: mi fán terem és mennyivel „tud többet” a hiteles fordítás bármely kereskedelmi iroda szövegénél? Miért hangoztatják az OFFI munkatársai lépten-nyomon, hogy a cég különleges? E kérdésekre keresi a választ ez a dolgozat, amelynek szerzője a legmagasabb fokú idegen nyelvi képzettség, de elenyésző szakmai tapasztalatok birtokában lett „hites fordító” (e jogilag nem létező fogalom használatát kizárólag az egyszerűség diktálja). Előrebocsátandó, hogy az itt leírtak egyetlen, bár új ismeretekben gazdag év személyes tapasztalataim alapulnak, vagyis örökérvényű megállapításoknak nem nevezhetők.

Ha valaki felmérést végezne az OFFI-ban, az aligha kapna egybehangzó választ a tanulmány címéül választott kérdésre. Talán a „státusirat” vagy a „szövegű” hangozna el, de ezek nem elégítenék ki az eltökélt kutató kíváncsiságát. Ami a hites fordító jellemzését illeti, az már megfoghatóbb, de a nagy titkok fürkészői számára szintén édeskevésnek bizonyulna. A hites fordító ugyanis hús-vér ember, aki szövegeket ültet át egyik nyelvről a másikra, szótárt forgat, szakmai eszmecserét folytat, segítségért pedig párhuzamos szövegekhez vagy a világhálóhoz folyamodik. És bizony téveszt, félreértelmez valamit, nem is szólva a lelkiállapotáról, amely ugyancsak hat a végtermékre.

A tényleges megkülönböztető jegyek másban keresendők. A hites fordító leginkább olyan, mint a törvényszéki orvos szakértő, amennyiben a nyelv és valamely szakterület határmezsgyéjén tevékenykedik. A helyzetet bonyolítja, hogy manapság a forrásnyelvi szövegek jelentős részében összefonódik például a bankszakma a szállítmányozással, a minőségirányítás a műszaki termékleírással, a marketing a könyvvizsgálattal, ami az OFFI-ra hatványozottan igaz. A hites fordító ugyanakkor az elnöki gépkocsi vezetőjére is emlékeztet, hiszen teljes titoktartással és felelősséggel tartozik.

2. Nyelvhelyesség és nyelvhasználat

A hiteles fordítás egyfelől tartalmában és értelmében teljesen megegyezik a forrásnyelvi szöveggel, másfelől megfelel a célnyelv nyelvtani és nyelvhelyességi szabályainak is, ám az eredeti szöveg tartalmát és értelmét stiláris okokból nem

változtathatja meg – áll az OFFI hitelesítési szabályzatában (a továbbiakban: Szabályzat).

Az első rendelkezést épeszű ember aligha vitatná, hiszen a hiteles fordítás gyakran bírósági tárgyaláson kerül elő, sőt olykor perdöntő bizonyítékká válik. Csakhogy a szigorúan vett egyenértékűség minden törekvés ellenére eszmény marad. A szinte csak címszavakból, legfeljebb tömondatokból álló rövidebb iratok, például magyar anyakönyvi kivonatok fordításában megvalósul ugyan, de szerződések esetében egyáltalán nem. Ezekben ugyanis még a szándékosan kétértelmű megfogalmazásokat félretéve is bőven akad többjelentésű mondat. A forrásnyelvi olvasóról éppenséggel elmondható, hogy semmi nem okoz számára kétséget (bár egy nyelvészeti alaptétel szerint a nyelvközösség minden tagja más jelentést tulajdonít a szavaknak és szövegeknek), de a célnyelvi olvasó – országa kultúrája és írásbeliségének hagyományai folytán – már eltérően szemléli a leírtakat. Csábító azt feltételezni, hogy a (teljes) tartalmi és értelmi megfelelés, amely a Szabályzatban kifejtés nélkül, hovatovább axiómaként jelenik meg, a hiteles fordítás fő ismérve. Ez azonban mindaddig nem igazolható, amíg a tudomány fényt nem derít három évezredes rejtélyre: a nyelv, a szó és a jelentés mibenlétére.

E tárgykörbe kívánczik minden fordító rémálma: a *nonekvivalens lexika*, amely eleve kizárja a hiteles fordításnak a forrásnyelvi szöveggel való egyenértékűségét, de ennél többről van szó. A hites fordító azért vív szélmalomharcot a *hapax legomenon*, *reália*, vagy más néven *szemantikai hézag* jelenségével, mert a hiteles fordítás – rendelkezik a Szabályzat – semmit sem hagyhat ki az eredeti szöveg tartalmából (kivéve az űrlapok és formanyomtatványok kitöltetlen rovatait). Sőt, nemcsak a kihagyás tilos, hanem a fordítás egyéb válfajaiban kínáló lehetőségek is, így az *intertextuális magyarázat* (a lexikai egység szemákra bontása a *más szóval*, *vagyis*, *tehát*, vagy egyéb bevezetéssel), a *szemantikai glossza* (a szótárakban megszokott rövid, jelentésszűkítő zárójeles magyarázat) és a *lábjegyzet*, mivel ezek óhatatlanul is megteveszthetik az olvasót.

A probléma két lehetséges megoldása az *adoptálás* (a forrásnyelvi elem átvétele a célnyelvi alaktan és helyesírás figyelembe vételével) és az *adaptálás* (a forrásnyelvi elem megfeleltetése a hozzá legközelebb álló célnyelvi elemnek). Ezekre példa egyrészt a *candidate* mint a *kandidátus* fordítása – bár „hamisítatlan” hamis barátok! –, másrészt pedig a *közjegyzői tanúsítvány* a *certificate of collation* magyarításaként. Az utóbbi esetben nemegyszer előfordul az eredeti alak zárójeles feltüntetése, amit a magyar-európai jogharmonizáció hiánya követel meg. A *Master of Arts* kivétel nélkül a *bölcsészettudomány magisztereként* köszön vissza a magyar szövegben. Csakhogy bizonyos egyetemek ezt a fokozatot ítélik oda programozó matematikusoknak is, ami magyar szemmel nézve képtelenség. Mivel a hiteles fordítás rendeltetése mindenekelőtt a (törvényes) megrendelői igények kielégítése, az ellentmondás csupán az eredeti kifejezés szolgai lemásolásával oldható fel.

A nyelvtanra és nyelvhelyességre vonatkozó előírást szintén bajos volna indokolatlannak nevezni. Egy közokirat komolyságával semmiképpen nem fér össze a rossz egyeztetés, a nem létező személyrag, vagy a pontatlanul használt igeidő. A hites fordítótól joggal várható el, hogy tisztában legyen a mindenkori cél-

nyelv szerkezetével. Ahogy kötőanyag nélkül összedől az építmény, úgy nyelvtani szabályok híján kusza mondathalmaz lesz a szöveg. Ez a gyakorlatban mindössze azért okoz nehézséget, mert a nyelvtan – ha lassan is, de – szüntelenül változik. A felületes szemlélő csak a szókincsben figyel fel az átalakulásra, holott az a morféimák és a szintagmák körében ugyancsak végbemegy. Márpedig a hites fordítónak mindezt nyomon kell követnie, ha élő nyelven kíván írni.

Furcsamód úgy tűnik, hogy aki főállásban szövegeket hoz létre, az inkább az eltűnőben lévő, semmint az új nyelvi jelenségekhez ragaszkodik. Az OFFI ebből a szempontból pontosan olyan „óvatos”, akár valamely országos napilap szerkesztőse, vagy egy jogszabályalkotó testület. A mai magyar nyelv szerkezetváltozásának jellemző esete a vonatkozó névmások ingadozása, keveredése, szerepcseréje. Az még úgy-ahogy tartható szabály, hogy a személyeket jelentő gyűjtőnevek (család, csoport, társaság stb.) anaforája nem *aki*, hanem *amely*, legalábbis igényesebb írásművekben. De azt már túlzás hibaként megbélyegezni, ha *ami* vonatkozik a főmondatban álló főnévre (*részvény, ami*), hiszen e „vétség” már-már egy évszázada tetten érhető újságban, hivatalos levélben, sőt némely szépírónál is. Hasonló zűrzavar figyelhető meg az ikes igék viselkedésében (*szíveskedjék* vagy *szíveskedjen?*), akárcsak az igekötők pálfordulásában (*folymat* és *lefolytat*, *küld* és *megküld*), amely átmenetekről és ingadozásokról nem állítható teljes bizonyossággal, hogy finom jelentésbeli különbséget idéznének elő.

A nyelvhelyesség – allegorikusan szólva – olyannyira ingoványos terület, hogy menthetetlenül belefulladás, aki megpróbál föléje hidat verni. Messzire vezetne annak a részletezése, hogyan alakult Magyarországon a helyes nyelvhasználat megítélése. (Az idegen nyelv ezúttal mellékes, mivel a fordító azt köztudottan kevésbé ismeri, és ennek megfelelően visszafogottabban is használja.) Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy a felvilágosodás erkölcsi útmutatásai (és különösen a nyelvújítás szellemisége), valamint a romantikus nemzetállam eszméje egyaránt tükröződnek a mai magyar nyelvhelyesség kérdésében. Számos tévhit (a nyelvi logika létezése, az alárendelések kóros túlburjánzása, egyes nyelvváltozatok értéktelensége, vagy akár a nyelv szüntelen romlása) nemzedékről nemzedékre öröklődik, nem utolsósorban az oktatás hatására. E dolgotat megjelenésekor alig ötven éves annak a felismerése (vagy inkább beismerése?), hogy a nyelv természeténél fogva változik, méghozzá teljesen öntörvényűen, aminek semmilyen normatív szemléletű művelt kisebbség nem tud megálljt parancsolni. Szintén fél évszázada annak (főként Chomskynak köszönhetően), hogy a nyelvészet lerázta magáról az esztétika és az etika béklyóját, és a biológiához meg a matematikához hasonlóan igazi tudománnyá vált.

Miként nyilvánul meg mindez az OFFI-ban? A fordítók nem elsősorban a sokszor ellentmondásos és következtelen nyelvhelyességi könyvek, hanem saját nyelvi közegük és képzettségük alapján dolgoznak. „Akkor hogyan lesznek a fordítások egyformán hitelesek?” – vetődhet fel joggal a kérdés. A válasz talán meglepő: egy dolog az egyformaság, és más dolog a hitelesség. A nyelvhasználat kivétel nélkül a társadalmi és területi nyelvváltozat ötvözete, amelyet mind az iskolai tanulás, mind a többi nyelvváltozat színesít. A hiteles fordítás – akár csak bármely magyar hatósági irat – nemegyszer „bikkfanyelvű”-nek minősül,

de egyöntetűnek soha, hiszen végső soron a népes nyelvközösség egyik tagjától származik.

Az idegen szavak használata ugyancsak kényes kérdése a nyelvhelyességnek. Tudvalévő, hogy a finnugor alapszókincsre már a honfoglalás előtt is számottevő idegen réteg rakódott, és a folyamat máig sem fejeződött be. Bizonyára akad a nyelvnek olyan művelője vagy önjelölt védője, aki szerint egy fordítónak – mint hivatásos szövegalkotónak – ki kell oltania az említett szupersztrátum hatást. Csakhogy ilyesmit sem a hites fordítók, sem a lektorok munkaköri leírása nem tartalmaz. Ez a magyar anyanyelvűek egyetemleges felelőssége. Ők határoztak úgy, hogy a *távmásoló* maradjon *fax*, hogy a *verzátust* szorítsa ki a *jártas*, viszont a *számítógép* létezen egyidejűleg a *komputerrel*. E körülmény tudatában bizony naivitás lenne zöld utat adni az egyéni nyelvújításnak. Az *információ* – hihetőleg erőteljes angol hatásra – unos-untalan előfordul a mai magyar nyelvben. Helyettesítheti az *adat*, *értesülés*, *felvilágosítás*, *hír*, *hírközlés*, *közlemény*, *tájékoztató*, *tudakozó*, vagy *tudósítás*, de számítástechnikai szövegben nem feltétlenül, ráadásul a felsorolt szinonimák jóval ritkábbak. Hogy ez múló divat-e vagy sem, azt a hites fordító – idő és megfelelő tudományos felmérés híján – nem tudja megállapítani. Akárhogyan is, az erőltetett magyarítás több kár, mint haszon, ha sem a szövegösszefüggésből, sem a nyelvi képzettség alapján nem derül ki az adott jövevényszó jelentése. Megesik tehát, hogy a biztonság kedvéért jobb megőrizni az eredeti alakot.

A nyelvhelyesség kívánalmával az a baj, hogy felmérhetetlen az illetékességi köre. Nyilvánvaló hiba a spanyol *remuneración* főnevet *illetmény* helyett *javadal-mazásnak* fordítani, ha egy munkaszerződést közalkalmazott ír alá. Az sem kérdés, hogy az angol *benefits* helyes fordítása *bérpótlék*, nem pedig *egyéb juttatás*, ha az alpbér pénzzel (nem pedig természetben) egészül ki. Ilyenkor csakis az adott szakterületet (ez esetben a munkajogot) lehet alapul venni, hogy egy lexikai egység egy fogalmat takarjon. Ez a fajta nyelvhelyesség, amely bizvást nevezhető szabatoságnak, többé-kevésbé behatárolható, jóllehet a tökéletes jelölő-jelölt viszony kialakulását gátolja a poliszémia. Például a *kereset* jelentése egyaránt *bírósági beadvány* és *fizetés*, a *policy* pedig lehet *politikai irányelv*, de *üzleti eljárás* és *biztosítási kötvény* is. Voltaképpen a pontos szóválasztás feladata hárul a jogszabályok szövegezőire is, de ők nyelven belül maradnak. A fordító dolga annyiban nehezebb, amennyiben ő két nyelvet, sőt két kultúrát feleltet meg egymásnak. A *register* angolul gyűjtőfogalom, magyarul viszont mindig más lesz a fordítása: tanintézményben *törzslap*, az Európai Unió szövevényi jogszabályában *regiszter*, a gyógyszerészetben és szabadalmi okiratokon *lajstrom*, a polgárjogban *anyakönyv*, a társasági jogban *cégjegyzék* vagy éppen *részvénykönyv*, valamely szervezetben *névjegyzék*, és ha mindezek egyike sem illik a szöveggörnyezetbe, még akkor is lehet *lista* vagy *nyilvántartás* (például a szerzői jogban).

Mindazonáltal, a fő gondot olyasvalami okozza, ami nem utalható a szigorúan tudományos, vagyis egyéni értékítélétől és érzelmi alapú bírálatától független nyelvészeti tárgykörébe. *Nem áll szándékában, fellebbezéssel él, szállítást eszközöl, problémaként jelentkezik, akadályt képez, késedelmet szenved*. Több tucat ilyen szókapcsolat hordozza szégyenfoltként a *terpeszkedő kifejezés* megnevezést a nyelv művelő irodalomban. Az a vád éri őket, hogy a ragozott igét (*szándé-*

kozik, fellebbez, szállít stb.) megfosztják állítmányi szerepétől, főnévvé silányítják, és egy önmagában „jobb sorsra érdemes” ál-segédigét rendelnek mellé, ráadásul új jelentést nem nyernek, csak fontoskodóbbá teszik a mondandót. A szerzői álláspont feltárása érdekében megjegyzendő, hogy e tanulmány írója önszántából soha nem használja, lektorként pedig következetesen irtja az ilyen szerkezeteket. A teljes igazsághoz azonban más is hozzátartozik.

A modern nyelvészet véglegesen száműzte terminológiájából egyfelől a *jó*, *helyes* és *szép*, másfelől a *rossz*, *helytelen* és *csúnya* jelzőket. Helyettük egyetlen fogalmi párt használ: *megfelelő* és *nem megfelelő*. Új alapelve így hangzik: megfelelő az a megnyilatkozás, amely *érthető* és *stílusos*. Mármost a *bejegyzésre került* (például a spanyol *se registró* megfelelőjeként) nevezhető idéetlenek, idegenszerűnek, vagy nehézkesnek, csak értelmetlennek nem. A hiteles fordításban eleget tesz továbbá a stílusosság követelményének, mégpedig azon egyszerű okból, hogy száz hivatalos szöveg közül kilencvennek ilyen a nyelvezete. Ha a hites fordító inkább a *bejegyezték* alakot választja, az nevezhető természetesnek, magyarosnak, vagy egyszerűnek, csak kötelező döntésnek nem. Az OFFI ügyintézőinek elmondása szerint a megrendelők legtöbbször a nevek írásmódját, a végzettségek fordítását, a tárgyi tévedéseket (például *40 darab láda* helyett *1 darab 40 colos láda*), esetleg cégük sajtósága, belső szóhasználatának a megmásítását kifogásolják. Ezzel szemben nemigen történik olyasmi, hogy az eredeti jelentéstől eltérő szóhasználat (*amennyiben = ha*), régies szóalak (*bocsájt*), mondatlépcső (*a hogy* halmozása), germanizmus (*Az okirat aláírással ellátott.*), pleonazmus (*bírósági per*), vagy kakofónia (mássalhangzó-torlódás, vagy az *e* hang túltengése) miatt szó érné a ház elejét.

A fentiekből kitűnik, hogy az előíró nyelvészet akarata mind kevésbé érvényesül a köztudatban. A hiteles fordításban szintén nem, hiszen a fordító kötelessége a világos fogalmazás, nem pedig a normateremtés. Ez persze nem jelenti azt, hogy a fordítások ne billentenék fel időről időre a célnyelv pragmatikai egyensúlyát, hiszen brit és amerikai szerződések garmadájából épül be a magyarba az *és/vagy* (*and/or*), a *méltányos* (*reasonable*), vagy a *vezető tisztségviselő* (*executive officer*). Ezek első ránézésre tükörfordításnak látszanak, ám közelebbről megvizsgálva elkerülhetetlennek bizonyulnak, tekintettel a római-német és az angolszász esetjog között tátongó szakadéokra. Ennyiben csakugyan nyelvhasználatot diktál az OFFI, de ezt a kívánatosnak vélt nyelvhelyességi felelősségvállalás helyett pusztán a kényszer szüli.

3. Szakfordítás vagy műfordítás?

„Amit mi csinálunk, az csak favágás, úgyhogy itt el kell felejtetni a szépérzékét” – hangzik el gyakran az OFFI-ban. A hiteles fordítás tehát valamiféle lélekölő, gépies munka, amely nem arra való, hogy bárki örömét lelje benne. Az ilyen megállapítások többnyire az iroda jogász, mérnök és közgazdász fordítóitól származnak, akik főként az iratok rendeltetésére és a pontos szakszóhasználatra összpontosítanak, a nyelvet azonban eszköznek tekintik. A bölcsész végzettségű fordítók szintén az anyag felhasználását tartják szem előtt, de számukra a nyelv

cél is. Az egyik csoportnak – enyhe túlzással élve – alkalmasint megfelelné az a bankjegy is, amelyre egy óvodás firkálta rá valamely neves személyiség arc-képét, hiszen nekik egyedül az számít, hogy a fizetőeszköz törvényes legyen. A másik tábor – ezzel szemben – soha nem venne lila, zöld, sárga és piros ülés-huzatú gépkocsit, még ha a fék meg a kormány tökéletesen működik is.

Két szemlélet ütközik tehát a fordítók körében, az igazság pedig – amint Horatius óta köztudomású – az arany középút. Gyakran előfordul, hogy egyetlen mondat vagy bekezdés követeli meg egy teljes szöveg lefordítását, például jogviták esetén, ami csakugyan értelmetlenné teszi a hosszas stilizálást. Szintén megесik, hogy a kész munka rögtön az ügyfél irattárába kerül, márpedig az íróasztalfióknak senki sem dolgozik szívesen. Tény az is, hogy a megrendelés nem novellára, hanem leginkább szakszövegre szól.

Az érem másik oldala az, hogy számos fordítói döntést – végzettségtől függetlenül – az egyéni nyelvérzék sugall. A fordító hivatásos szövegalkotó, aki szellemi terméket hoz létre, vagyis a külső elvárásokon kívül saját ízlése és ismeretei szintén befolyásolják a munkáját. Ráadásul a hiteles fordítások java részében több a szinszemantikus, mint az autoszemantikus elem. Ha tehát valaki a kötőszók, funkcionális melléknévi igenevek, vagy névutók egyikét jobban szereti a másikinál (*és helyett valamint, vonatkozó helyett kapcsolatos, illetőleg helyett illetően* stb.), azzal óhatatlanul is önnön nyelvhasználatának enged tért. Az idegen vagy a magyar kifejezés megválasztása (*dátum és keltezés*), nem is szólva az alakváltozatokról (*levő és lévő, fel és föl*) ugyancsak az idiolektusnak engedelmeskedik.

Ez nyilvánul meg a mondatok szintjén is (a mondathatárok önkényes megváltoztatása, az alárendelések „egyeduralmának” ellensúlyozása mellérendelésekkel), akár csak a szöveg egészében (unásig ismételt, de lényegtelen szó cseréje szinonimára, kohéziót erősítő kötőszók és névmások beiktatása), valamint a tipográfiában, azaz a különböző értelmi kiemelésekben (félkövér és dőlt szedés, aláhúzás, kisbetű és nagybetű) és a tördelésben (a sorvégek hozzáigazítása a szószerkezetek végéhez).

Mindebből két következtetés vonható le. Először is az, hogy a „szépérvék” a fordítás lényegéhez tartozik, legyen az irodalmi mű vagy úgynevezett „száraz szakszöveg”. A két véglet közötti különbség Katharina Reiss szövegtipológiájával világható meg. E szerint a hiteles fordítás inkább tartalomközpontú (kötött formájú, a valóságot leíró), semmint formaközpontú (a forrásnyelvihez hasonló hatású) szöveg. Másodsorban az derül ki a fentiekből, hogy a hiteles célnyelvi változat nem kivétel az explicitációs hipotézis alól, amennyiben rendről rendre kifejtettebb és bőbeszédűbb az eredeti szövegnél. Mindkét következtetés arra mutat, hogy az OFFI nem névtelen kódexmásolókat, hanem társszerzőket alkalmaz, bármilyen magasztosan hangzik is ez utóbbi elnevezés. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az OFFI nem csupán jogi szövegekkel foglalkozik, hiszen hivatalból köteles vállalni mindazt, ami törvénybe nem ütközik. Így már korántsem nevezhető arany szabálynak, hogy a *közt* mindig *között*, a *lakhely* mindig *lakóhely*, az *indoklás* pedig mindig *indokolás* legyen. E párok második alakváltozata ugyanis kizárólag a hivatali nyelvben „kötelező”, ám más szövegben egyáltalán nem mérvadó.

Nem lenne teljes a kép, ha nem esne szó még valamiről a szakfordítás és

műfordítás állítólagos ellentéte kapcsán. Számtalanszor hallani a megrendelőktől: „Elég a nyersfordítás”. Ez bizony komoly fogalomzavar egy országos hatáskörű cégben, amelyben kötelező a lektorálás. Ugyan létezik olyan munkalap, amely lektorálás nélküli fordítást tüntet fel, csakhogy nyersfordítás ismeretlen forrásnyelvű költeményekről, nem pedig komoly jogkövetkezményű iratokról szokott készülni. Helyesebb lenne *tartalmi kivonatot* emlegetni, de ilyen megrendelés nem létezik, csak *kivonatos fordítás*.

Visszatérve a kétféle hites fordítóra, vajon melyik oldja meg sikeresebben a feladatát? Az ilyen szembeállítás tudományos szempontból értelmetlen. Réges-régi, megkopott igazság, hogy senki sem érthet mindenhez, és ez az OFFI-ban is megnyilvánul. A jogász számára óriási különbség van *hagyaték* és *örökség* között, ahogy a közgazdász is éles határvonalat húz *infláció* és *devalváció* közé, ami nincs másképpen a *híradástechnika* és *távközlés* kifejezésekkel sem egy műszaki szakember esetében. Nyelvhasználatuk tehát szabatos, hiszen tanulmányaik során ilyen szavak fogalmi háttérét tárták fel. Ez magyarázhatja, hogy olyan szövegben sem keverik össze a példaként idézett szavakat, amikor azok mellékesek. (Vagy talán ez lenne a hitelesség próbaköve?) Ezzel szemben mondat szerkesztésük jobbra ösztönös, az ismeretlen kifejezéseket pedig szakirodalom segítségével értelmezik.

A nyelvész képzettségű fordító – jelentéstani vagy nyelvtörténeti ismeretei alapján – úgy véli, hogy *cash flow* felcserélhető *készpénzáramlásra*, szebbnek tartja az *adományozni* hangzását, mint az *adni* igéét, angolszász meghatalmazásokban pedig hajlamos szószaporításnak ítélni, s ezért mellőzni az *eladást* az *értékesítés* után. E döntések persze helytelenek a fordítás jogkövetkezményeinek tükrében. Az azonban a nyelvész erényére válik, hogy döcögős megfogalmazásokban rögtön felismeri, s így kiküszöböli az interferenciát, az elvétett aktuális mondattagolást, a szövegromlást, rossz szóhasználatban pedig a paronimát, a metaforikus jelentésbővülést, vagy a durva stílushibát. Mivel a hiteles fordításba véletlenül sem lehet utólag beleírni vagy belejavítani, minden töredéksort ki kell ütni, tilos a függő behúzású bekezdés, táblázatok beszerkesztése, sorköznek pedig egyáltalán nincs helye. Ennek következtében sokszor fattyúsor éktelekedik a lap alján, amelyet a bölcsész – különösen címsor esetén – „nem tud tétlenül nézni”, és „apró szakmai trükkökkel” kiküszöböli. Összefoglalva: a két csoport tagjai kiegészítik egymás tudását.

Végezetül essék szó valamiről, ami részben fedi és megismétli a nyelvhelyesség kapcsán leírtakat. A hiteles fordítás szöveghűséget feltételez, amely száz százalékban soha nem valósul meg. Ennek oka magában a nyelvben, illetve a két nyelv különbségében rejlik. Ehhez azonban hozzájárul a szépérvék is. Az OFFI-ban se szeri, se száma az olyan anyagoknak, amelyek az írás elemi szabályait sértik meg. Az írás régóta nem valamely kis létszámú, zárt közösség kiváltsága, hála a közoktatásnak, de rajta kívül a korszerű szövegszerkesztő programoknak is. A számítógépek valamiféle ingyen megszerezhető íráskészséggel kecsegtetik a felhasználókat, így aztán boldog-boldogtalan ontja az erősen hullámzó színvonalú szövegeket. Másrészt egyre többen hódolnak be az angol nyelv világméretű egyeduralmának, ami szintén a legkülönfélébb értékű iratokat hívja létre.

Hogyan kell egy kétes értelmű, értelemzavaró hibáktól hemzsegő szöveget lefordítani? A Szabályzat szerint a téves mondatok – az elírást leszámítva – nem javíthatók ki. Ha az irat tartalmából valószínű vagy helyes jelentés tűnik ki, azt zárójelben fel lehet tüntetni: pl. „*az alperes anya* (helyesen: apa – az OFFI megjegyzése)”. Ez elvben járható út, ám a gyakorlatban nem. Előfordul ugyanis olyan gyenge angolság, amely csak pongyola és félreérthető mondatokat teremt. Vajon ültessék át magyarra és lássák el zárójeles magyarázattal mindet a fordítók, mert – úgymond – hozott anyagból dolgoznak? Hihetőleg így egyikük sem cselekszik. Marad tehát a forrásnyelvi szerző gondolati és nyelvi hiányosságainak „kozmetikázása”, mert az ilyen hibák már a jogász, a közgazdász és a mérnök szépérzékét is bántják. A szöveg feljavítása „átlóg” ugyan a kereskedelmi fordítás térfelére, a végtermék mégis hiteles.

4. Helyesírás

A helyesírás sokban hasonlít a nyelvhelyességre: létezik hivatalos és „népi” változata, alkalmazása belépő a művelt körökbe, de tudományos szemszögből nézve mégis csak eszmény, nem pedig kitapintható valóság. Az OFFI, mint tekintélyes „iratgyár”, magára nézve kötelezőnek ismeri el az akadémiai szabályzatot, és ez rendjén is van. Nevetséges lenne, ha ki-ki a saját szája íze szerint írna. Mégsem lehet kinyilatkoztatni, hogy az MTA jóvoltából nem érhető tetten semmiféle anomália a hiteles fordításokban.

Ezek közül a legelső a célnyelvi szövegbe transliterálás nélkül bekerülő név. Ha angol okiratban *Nurejev* olvasható, abból az OFFI-ban soha nem lehet *Nyurejev*, ami nincs összhangban a magyar olvasó elvárásaival. A forrásnyelvi változat megőrzését azonban a közokirattal való visszaélés elkerülése indokolja. A következő problémát az okozza, hogy egy-egy szövegen belül sokszor változik az írásmód. Az önkényes preferencia veszélyes, ezért jobb továbbörökíteni az eredeti szöveg következetlenségét. Mindezt tetézi, hogy a nagyszámú fordítás közepette szinte lehetetlen minden kérdést tisztázni a megrendelővel, aki korántsem mindig azonos a végfelhasználóval! Jogi képviselők és bírók százai fordulnak az OFFI-hoz olyan személyek nevében, akik a fordító számára elérhetetlenek. Ide tartozik az is, hogy a világ mintegy száz országában beszélt angol nyelvnek más és más a helyesírása, de az angolra fordítandó szövegeknek a legritkább esetben tudható pontosan a rendeltetési helye, pedig elvben ez is számít. Harmadszor, a Szabályzat értelmében valamennyi helységnév csakis úgy jelenhet meg a hiteles fordításban, ahogyan a forrásnyelvi szerző leírta. A holland királyi székhely ezért *Amsterdam*, nem pedig *Amszterdam*, ami bizony ellentmond a Magyar Helyesírási Szótár megfelelő szócikkének, valamint számos kormányzati kiadványnak és tankönyvnek. Másfelől, hogyan hangozzék magyarul a spanyol *Viena* toponima? Akkor is *Wien* a megoldás, ha a forrásnyelv szemmel láthatólag eltér az Osztrák Köztársaság államnyelvétől? Negyedszer, a nyelv fentebb részletezett átalakulása előbb-utóbb lezajlik a helyesírásban is. Jó példa erre a „rettegett” egybeírás és különírás, amelyről még az MTA is elismeri, hogy minden részletre kiterjedően szabályozhatatlan. Újfent az an-

gol interferenciába botlik az ember, ha a *non-smoking, no-compliance*, vagy *non-governmental organisation* kifejezésekkel van dolga. A *nemdohányzó* meghonosodott, a *nem-megfelelés* szokatlan ugyan, de terjedőben van, a *nem kormányzati szerv* fizikai tagoltsága pedig egyelőre hagyományörző. Vagy már másként irandó?

Ámde az előző bekezdésben foglalt bizonytalanságok mind eltörpülnek egyetlen körülmény mellett: a helyesírási szabályzat nem törvénykönyv, csupán a tudós testület állásfoglalása. Az akadémiai norma megsértése nem bűncselekmény, betartása viszont – minden furcsaság ellenére – ésszerű. Tapasztalt szótárszerkesztőktől hallani, hogy az átlagember szökevényben egyszer értelmezi helyesen a címszavak fonetikai átírását, mégsem merül fel (néhány amerikai szótár kivételével) semmilyen újító rendszer kialakítása, mert a tudomány az tudomány. Nagyjából ez történik a helyesírással is: ezt alkalmazza a hites fordító, mert általánosan jóváhagyott alternatívája (sajnos) nincs.

5. Véggövetkeztetések

„Szóval akkor mitől hiteles a fordítás?” – firtathatja most már kissé türelmetlenül az olvasó. Talán attól, hogy az OFFI-ban – laikus szemmel nézve – szórshálhasogató módon elkülönül a *döntés* meg a *határozat*, az *igazol* meg a *tanúsít*, a *fent nevezett* meg a *fent említett*? Vagy attól, hogy a munkafordítás két szűrőn, a szakmai-nyelvi és a helyesírási-teljességi ellenőrzésen is átesik, mire hiteles változattá érik? Netán attól, hogy a szövege Courier CE betűtípussal készül, szedéstükrét pedig nyomtatott keret szegélyezi? Hiszen ezek mind apróságok, amelyeket bármilyen kereskedelmi fordítóiroda bevezethet!

E feltételezések nincsenek messze az igazságtól. A szabatosság, a lektorálás és korrigálás, valamint az alaki sajátosságok jól felismerhetővé, de nem hitelessé teszik a fordítást. Az eddigiekből remélhetőleg kiviláglott, hogy a rejtélyes „hitelesség” lakatát nem patinthatja fel nyelvészeti elemzés. A kulcs máshol lelhető fel. A hiteles fordítás **eredetinek minősülő, teljes bizonyító erejű okirat**, amelyet az OFFI – mintegy az Igazságügyi Minisztérium kihelyezett fordítóirodájaként, jogszabály értelmében közhiteles tevékenységet végezve – hiteles címkével, körbélyegzővel, összefűző zsinórral, hitelesítő bélyegzővel és valamely osztályvezető aláírásával lát el. Ez tehát a hitelesség ismerve, ezért befejezésül annyit: a kérdéskört bővebben nem a *Fordítástudomány*, hanem kizárólag egy jogi szaklap tudná ismertetni.